

SUN'IY INTELEKTNING INSON HUQUQLARIGA TA'SIRI VA UNI HALQARO HUQUQIY TARTIBGA SOLISH MASALALARI

Rayimjonov Ilhomjon Imomali o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti "Xalqaro huquq va inson huquqlari" mutaxassisligi magistranti.

rayimjonovilxomjon2001@gmail.com

Telefon raqami: +998 91 585 15 03

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14175033>

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining inson huquqlariga ta'siri, undan foydalanishning axloqiy jihatlari va ularni xalqaro huquqiy tartibga solish masalalarini chuqur tahlil qilish bilan birgalikda sun'iy intellektning inson huquqlariga salbiy ta'sirini kamaytirish va bu texnologiyani adolatli, shaffof va insonparvar tarzda qo'llash uchun xalqaro huquqiy tizimni rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Ushbu masalalar bo'yicha mavjud huquqiy mexanizmlarni yangilash va zamonaviy ehtiyojlarga javob beradigan yangi normativ-chora-tadbirlarni ishlab chiqish istiqbollari ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Sun'iy Intellekt, inson huquqlari, maxfiylik, xalqaro hamkorlik, ma'lumotlarni himoyalash, axborot xavfsizligi.

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON HUMAN RIGHTS AND ITS INTERNATIONAL LEGAL REGULATION

Abstract. In this scientific article, the impact of artificial intelligence (AI) technologies on human rights, the ethical aspects of its use and the issues of their international legal regulation, together with an in-depth analysis, are aimed at reducing the negative impact of artificial intelligence on human rights and using this technology justly. , emphasizes the need to develop an international legal system for transparent and humane application. Prospects for updating the existing legal mechanisms and developing new regulatory measures that meet modern needs are also considered.

Keywords: Artificial Intelligence, human rights, privacy, international cooperation, data protection, information security.

ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ПРАВА ЧЕЛОВЕКА И ЕГО МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Аннотация. В данной научной статье влияние технологий искусственного интеллекта (ИИ) на права человека, этические аспекты его использования и вопросы их международно-правового регулирования вместе с углубленным анализом направлены на снижение негативного воздействия. использования искусственного интеллекта в области

прав человека и справедливого использования этой технологии подчеркивает необходимость разработки международной правовой системы для прозрачного и гуманного применения. Также рассмотрены перспективы обновления существующих правовых механизмов и разработки новых мер регулирования, отвечающих современным потребностям.

Ключевые слова: искусственный интеллект, права человека, конфиденциальность, международное сотрудничество, защита данных, информационная безопасность.

Kirish: Yigirma birinchi asrga kelib axborot texnologiyalari, xususan sun'iy intellektning rivojlanishi nihoyatda tezlashdi. Yangi sun'iy intellekt vositalari ko'plab asosiy sohalarda odamlarning barcha vazifalarni o'z zimmasiga oldi. Odamlar o'rnini kompyuterlar, mashinalar va robotlar egalladi. ChatGPT va OpenAI-ning so'nggi yutuqlaridan foydalanish, uning qo'llanilishi yaqin kelajakda bu ularni boshqa texnologiya yutuqlari bilan qiyoslab bo'lmaydigan qilib qo'ydi, ammo kiberjinoyat, intellektual mulk muammolari, ish joyini yo'qotish, ma'lumotlarni himoya qilish va shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish masalalari, zarar uchun javobgarlik, kiberxavfsizlik masalalari, kamsitilish va ushbu vositalar uchun yagona ishlab chiqilgan javobgarlikning yo'qligi kabi masalalar haligacha barchani o'ylantirayotgan dolzarb masaladir.

Sun'iy Intellekt (keyingi o'rinlarda - SI) shaxsning shaxsiy rivojlanishi uchun juda muhim bo'lgan inson huquqlarini, shu jumladan davlatning asosiy burchi bo'lgan shaxsiy daxlsizlik va xavfsizlik huquqini qo'pol ravishda buzdi. SI insonlarning shaxsiy rivojlanishi, shaxsga doir ma'lumotlarning xavfsizligi kabi muhim huquqiy jihatlariga salbiy ta'sir ko'rsatayotgani sir emas.

Bu ayniqsa texnologiyalardan foydalanishni yaxshi tushunmaydigan oddiy aholi uchun katta xavfni yuzaga keltirmoqda. Shaxslarning yuz tuzilishi va barmoq izlaridan foydalanib ishlaydigan Sun'iy intellekt vositalari firibgarlik va shaxsga doir ma'lumotlarni o'g'irlash istagida bo'lganlar uchun asosiy vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Asosiy muammo ma'lumotlar xavfsizligini kafolatlash bo'lib qolmoqda.

Shu bilan birga, ushbu sohada tadqiqotlar va tartibga soluvchi xalqaro mexanizmlar va huquqiy asoslarning yetishmasligi, O'zbekistonda bu kabi texnologiya yutuqlaridan samarali foydalanishi uchun qanday huquqiy mexanizmlar yaratish zarurligi va xalqaro hamkorlikda nimalarga e'tibor berish zarurligini ushbu mavzuni ilmiy tadqiq qilish uchun asosiy harakatlantiruvchi vosita bo'lib xizmat qildi.

Asosiy qism. Inson huquqlari – bu normativ me'yorlardan tuzilgan, shaxsning irqi, tili, dini, ijtimoiy holatidan qat'iy nazar uning huquq va erkinliklarini ifodalovchi, uning turmush

sharoitida jamiyat, davlat va boshqa shaxslar bilan munosabatlarini belgilab beruvchi tushunchadir¹. Ular yashash, erkinlik, shaxsiy daxlsizlik, o'z fikrini bildirish va ishtirok etish huquqi kabi fuqarolik va siyosiy huquqlarni, shuningdek, ta'lim, sog'liqni saqlash, bandlik va madaniyat huquqi kabi iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni o'z ichiga oladi.

Inson huquqlari bir qator xalqaro hujjatlarda, jumladan, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasida, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktida, Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktida qayd etilgan.

Biroq, sun'iy intellektidan foydalanishning ko'payishi bilan bir qator shaxslarning inson huquqlari suiiste'mol qilinishi va buzilishi davom etmoqda.

Huquqlarning ba'zilar shaxsiy daxlsizlik va ma'lumotlarni himoya qilish huquqi, so'z va so'z erkinligi huquqi, kasbiy huquq va yashash huquqi, SI vositalaridan foydalangan holda onlayn platformalarda ayollarning shaxslarning imidjidan noqonuniy foydalanishga qarshi huquqdir.

Ammo ko'plab davlatlar kabi O'zbekistonda ham SI (extimol yuridik shaxs) va uning javobgarligi bilan bog'liq bo'shliqlar mavjud.

Sun'iy Intellektda diskriminatsiya va irqchilikning namoyon bo'lishi: Organik jamoalarimizda SI rivojlanishi bilan diskriminatsiya va institutsional irqchilik muammosi texnologik taraqqiyotga oid siyosiy munozaralarda muhim o'rin egalladi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 2-moddasi va Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktning 2-moddasi ham insonlar hech qanday kamsitilmagan holda barcha huquq va erkinliklarga ega ekanligi belgilab qo'yilgan.

Garchi ba'zilar SI bu ko'plab muammoning yechimi, bizni insoniy qarorlar qabul qilishning noto'g'riligidan xalos qiladigan, vaqt va pulni tejaydigan texnologik vosita, deb noto'g'ri ishonishsa-da, bunday qarashlar SI texnologiyasida inson aqlining mavjudligini hisobga olmaydi.

Darhaqiqat, sun'iy intellekt algoritmlari va yuzni aniqlash tizimlari ko'pincha tenglikning minimal darajasini saqlab qola olmadi, bu ayniqsa qora tanlilarga nisbatan kamsituvchi moyilliklarni namoyon qilishda yaqqol ko'zga tashlandi. Misol uchun 2015-yilda ilg'or identifikatsiya dasturi hisoblangan Google Photos ikki qora tanlining suratini gorillalardan biri sifatida noto'g'ri aniqladi².

Google qidiruv maydoniga "Qora ayollar" so'zi kiritilganda, algoritm unga javoban shahvoniy mazmundagi kontentni ko'rsatdi.

¹ https://drive.google.com/file/d/10rgXUn_T0ruCF-2hIW_Q0YjTX9XtwiiV/view?pli=1

² <https://archive.nytimes.com/bits.blogs.nytimes.com/2015/07/01/google-photos-mistakenly-labels-black-people-gorillas/>

Tadqiqotchilar, shuningdek, qaysi bemorlar keyingi tibbiy yordamga muhtojligini aniqlash algoritmi qora tanli bemorlarning tibbiy ehtiyojlarini qadrsizlantirishini aniqladilar³.

Hozirda yuzni tanib olish texnologiyasi bir qancha davlatlarning, jumladan Gonkong, Xitoy, Daniya va O'zbekiston jinoyat qidiruv tizimi faoliyatida gumonlanuvchilarni aniqlash uchun foydalanilmoqda. Skeptiklarning ta'kidlashicha, bunday algoritmlar politsiya ishini tartibga solish va nazorat qilish o'rniga, huquqni qo'llashning avvaldan mavjud bo'lgan kamsitish amaliyotini kuchaytiradi. Chunki, ushbu vositalarning 100 foiz aniqlikda ishlamasligi qora tanlilarning sud va qamoqxona tizimlarida irqiy tendentsiyalarni kuchaytirib, yuqori xavfli jinoyatchilar sifatida ko'rish imkoniyatini oshirdi. SI da meros bo'lib qolgan bunday irqiy kamsitish uning jamiyatdagi transformatsion joylashuvini yomonlashtiradi va teng munosabat va himoyalash huquqini buzadi.

Sun'iy Intellect insonlarning mehnat huquqlari buzilishi: Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 23-moddasi, ICESCRning 6-moddasi va Xalqaro mehnat tashkilotining 1(2) moddasi mehnat qilish va ishsizlikdan himoyalash huquqini kafolatlangan. Sun'iy intellektning jadal rivojlanishi mashinalar va xizmatlar samaradorligini oshirish orqali mavjud biznes va shaxsiy hayotni o'zgartirgan bo'lsa-da, u inson mehnatini egallashi sabab ishsizlik davrini ham boshlab berdi. Maykl Osborn o'zining "The Future of Employment" kitobida AQShda ish bilan band bo'lganlarning 47 foizi SI tufayli kelajakda avtomatlashtirish xavfi ostida ekanligini prognoz qilgan⁴.

2017-yilda Xitoyning uyali telefon ishlab chiqaruvchi Changying Precision Technology kompaniyasi inson mehnatining 90 foizini mashinalar bilan almashtirdi, natijada ishlab chiqarish 250 foizga o'sdi va nosozliklar 8 foizga qisqardi. Xuddi shunday, Adidas samaradorlikni oshirish uchun "faqat robotlar ishlab chiqaradigan" zavodlarga o'tdi. Hozirgacha texnologiya past va o'rta malakali ishchilarga ko'proq salbiy ta'sir ko'rsatdi, natijada bu ish bilan ta'minlash imkoniyatlari va ish haqining pasayishiga olib keldi.

The Guardian nashrining yozishicha, noqonuniy immigratsiyaga qarshi kurashish uchun Arizona shtatidagi AQSh-Meksika chegarasida lazer yordamida yaxshilangan kameralar bilan jihozlangan o'nlab minoralar o'rnatilgan. Bundan tashqari, AQSh hukumati mamlakatga kirayotgan va chiqayotgan transport vositalari ichidagi odamlarni suratga olish uchun yuzni tanish tizimidan foydalangan.

³<https://www.invisibleculturejournal.com/pub/google-search-hypervisibility/release/1>

⁴https://futureoflife.org/data/PDF/michael_osborne.pdf

Texnologik o'zgarishlar harbiy va gumanitar sohalarga ham o'z ta'sirini o'tkazdi. 2010-yilda BMT tadqiqotida qurolli dronlarning mojarolarda, xususan Qo'shma Shtatlar tomonidan Pokiston va Afg'onistonda qo'llanilishi ko'pincha Xalqaro gumanitar huquqning buzilishi sifatida qoralangan.

The Intercept nashri AQShning Hindukushdagi Tolibon va al-Qoidaga qarshi harbiy amaliyotlarini o'rganganida, dron hujumlarida halok bo'lgan 10 nafar tinch aholidan to'qqiz nafariga yaqini mo'ljallanmagan nishonga aylanganini aniqladi.

Avtonom texnologiyalar va sun'iy intellektning jadal rivojlanishi, shuningdek, "qotil robotlar" kabi to'liq avtonom qurollarni keltirib chiqardi va bu ko'plab axloqiy, huquqiy va xavfsizlik muammolariga sabab boldi. Bunday robotlarda axloqiy mulohazaning yo'qligi ularning ishonchliligi va xatosi haqida tashvish uyg'otdi.

Bunday robotlarda axloqiy mulohazaning yo'qligi qurollarning ishonchliligi va qaror qabul qilishda xatolikka yo'l qo'yishi haqidagi xavotirlarni keltirib chiqardi, bu esa kutilmagan o'limga va mojaroning tez kuchayishiga olib kelishi mumkin. Darhaqiqat, Zachari Kallenbornning maqolasida ushbu qurollarning jangchilar va jangchilarni ajrata olmasligi ta'kidlangan.

Bundan tashqari, insonparvarlik maqsadlarida harbiy texnologiyalardan foydalanadigan "gumanitar uchuvchisiz samolyotlar"ning joriy etilishi ushbu texnologiya zaif jamoalarga qanday zarar etkazishi mumkinligi haqida axloqiy xavotirlarni keltirib chiqardi.

Shaxsiy daxlsizlik huquqi Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 12-moddasi, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktning 17-moddasi hamda inson huquqlari bo'yicha boshqa xalqaro va mintaqaviy shartnomalarda asosiy inson huquqi sifatida e'tirof etilgan.

Biroq, raqamli muhitda, jumladan, ilovalar va ijtimoiy media platformalaridan foydalanganda, shaxsiy ma'lumotlarimizning katta miqdori biz bilgan holda yoki biz bilmasdan to'planadi va ular bizning xatti-harakatlarimizni profillash va oldindan bilish uchun ishlatilishi mumkin. Biz sog'lig'imiz, siyosiy e'tiqodlarimiz va oilaviy hayotimiz haqidagi ma'lumotlarni kim ishlatishini bilmasdan baham ko'ramiz. SI odamlar uchun foydali bo'lgan bo'lsa-da, SIning aynan shu qobiliyatlari bizni shaxsiy hayotimizga tajovuzlarga qarshi himoyasiz qiladi.

Hozida Sun'iy intellektni tartibga soluvchi alohida xalqaro huquqiy norma mavjud emas.

Lekin, bir qancha davlatlar va davlatlararo tashkilotni hozir shu masala ustida bosh qotirmoqda. Bugungi kunda ko'plab mamlakatlar sun'iy intellektdan foydalanadigan texnologiyalarni tartibga solish uchun huquqiy standartlarni yaratmoqda. Masalan, **Janubiy Koreyada "Intellektual robotlarni rivojlantirish va targ'ib qilish to'g'risida"gi Qonuni** (2008) aqlli robot sanoatining barqaror rivojlanish strategiyasini amalga oshirish orqali hayot sifatini

yaxshilash va barqaror iqtisodiy rivojlanish maqsadlarini ko'zda tutadi⁵. Fransiya strategiyasi sinovdan o'tishi va tekshirilishi mumkin bo'lgan shaffof algoritmlarni ishlab chiqish, SI sohasida ishlayotganlarning axloqiy javobgarligini belgilash, axloq bo'yicha maxsus maslahat qo'mitasini yaratish va hokazolarni taklif qiladi.

Yevropa ittifoqi 2015-yilda robototexnika va sun'iy intellektni rivojlantirish bilan bog'liq huquqiy masalalar bo'yicha Ishchi guruhini tashkil etdi, u robototexnika bo'yicha fuqarolik qonunchiligi normalari bo'yicha maxsus Rezolyutsiyani ishlab chiqdi. Bu Yevropa Ittifoqida sun'iy intellektni tartibga solish yo'lidagi birinchi qadam edi. Qaror yuridik kuchga ega emas, biroq u SI sohasida nafaqat fuqarolik huquqi nuqtayi nazaridan, balki robototexnikaning axloqiy jihatlarini nuqtayi nazaridan ham tavsiyalar bergani bilan diqqatga sazovordir⁶.

Yevropa Ittifoqi rezolyutsiyasida "aqlli robot" deganda, "datchiklardan foydalanish va/yoki atrof-muhit bilan o'zaro ta'sir qilish orqali avtonomiyaga ega bo'lgan, hatto bir oz jismoniy yordamga ega bo'lgan, o'z xatti-harakati va intilishlarini atrof-muhitga moslashtiradigan va biologik ma'noda "hayoti" bor deb aniqlab bo'lmaydigan robot" deb ta'riflanadi. Yevropa Ittifoqining robototexnika va sun'iy intellekt agentligi tomonidan boshqariladigan ilg'or robotlarni ro'yxatga olish tizimini joriy etish taklif qilinmoqda. Robotlar tomonidan yetkazilgan zarar uchun javobgarlikka kelsak, ikkita yol taklif etiladi: «qat'iy javobgarlik yoki xavflarni boshqarish yondashuvi (xavflarni minimallashtirishi kerak bo'lgan shaxsning javobgarligi)». Qarorga ko'ra, javobgarlik robotga berilgan ko'rsatmalarning haqiqiy darajasiga va uning avtonomligi darajasiga mutanosib bo'lishi kerak. Mas'uliyat qoidalarini robot foydalanuvchilari uchun majburiy sug'urta sxemasi va sug'urta polisi xavfni qoplamagan taqdirda kompensatsiya qilish uchun kompensatsiya jamg'armasi bilan to'ldirilishi mumkin.

Qarorda axloqiy masalalarni hal qilish uchun ikkita xulq-atvor qoidalarini taklif etiladi: Robototexnika muhandislari uchun axloqiy xulq-atvor kodeksi va Tadqiqot axloq qo'mitalari kodeksi. Robototexnika injenerlarining axloqiy xulq-atvori kodeksi robototexnikani yaratishda odob-axloq qoidalarini saqlashning 4 ta tamoyilini nazarda tutadi: 1) xayriya (robotlar faqat inson manfaatlarini ko'zlab harakat qiladi); 2) zarar yetkazmaslik (robotlar odamga zarar yetkaza olmaydi); 3) avtonomiya (inson va robot iroda asosida o'zaro munosabatda bo'lishi kerak); 4) adolatlilik (robototexnikaning afzalliklari adolatli va halol taqsimlanishi kerak).

Barqarorlik va inson huquqlarini samarali himoya qilish uchun raqamli huquqlar tizimini joriy qilish zarur.

⁵https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=17399&type=part&key=18#:~:text=The%20purpose%20of%20this%20Act,robots%20and%20lay%20down%20the

⁶ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL_STU\(2016\)571379_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL_STU(2016)571379_EN.pdf)

Aftidan, Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) va Birlashgan Millatlar Tashkilotining Boshqaruv Prinsiplari (UNGP) ishi raqamli texnologiyalarga kelganda korporatsiyalar va davlatlarning mas'uliyati bo'yicha asos sifatida foydalanish mumkin. Biroq, bu asoslar davlat yoki korporatsiyalar tomonidan AI va rivojlanayotgan texnologiyalardan noto'g'ri foydalanish va buzilishiga qarshi kurashish uchun yetarli emas. Shu sababli, BMTning Inson huquqlari bo'yicha Oliy komissiyasi (OHCHR) 2023 yilda AIni yaratish, amalga oshirish va ishlatish bilan bog'liq inson huquqlari xavfini o'rganadigan "Inson huquqlarining generativ zararlarining B-Tech taksonomiyasi" ni chiqardi. Unda texnologiya ushbu huquqlar uchun potentsial xavflarni sanab o'tdi. Bundan tashqari, YuNESKO 2021-yil noyabr oyida **"Intellectual intellekt etikasi bo'yicha birinchi global standartni – "Sun'iy intellekt etikasi bo'yicha tavsiyanoma"**ni yaratdi. Bu asos barcha 193 a'zo davlat tomonidan qabul qilingan"

Nihoyat, 2023-yil 21-martda BMT Bosh Assambleyasi barqaror rivojlanish uchun xavfsiz, xavfsiz va ishonchli sun'iy intellekt tizimlari imkoniyatlaridan foydalanish bo'yicha birinchi rezolyutsiyasi A/78/L.49ni qabul qildi. Majburiy bo'lmasa-da, farzand asrab olish xavfsizlikka erishish yo'lidagi muhim qadam bo'lib, sun'iy intellektni boshqarish va asosiy huquq va erkinliklarga rioya etilishini ta'minlash bo'yicha kuchli majburiyatni ifodalaydi. Haqiqatan ham, rezolyutsiyada "Odamlar oflayn rejimda bo'lgan huquqlar ham onlayn tarzda, shu jumladan sun'iy intellekt tizimlarining butun hayoti davomida himoya qilinishi kerak" deb ta'kidlangan.

AI boshqaruvi zarurligini keng tan olish

BMT tizimidagi va undan tashqaridagi ko'plab tashkilotlar sun'iy intellekt (AI) kabi rivojlanayotgan texnologiyalarning inson huquqlariga ta'sirini o'rganib chiqdi, ayniqsa mustahkam boshqaruv zarurligini ta'kidladi. Texnologik yutuqlar xavfsiz tatbiq etilishi va inson huquqlari va erkinliklarini buzmasligi uchun boshqaruv muhim ahamiyatga ega. Ushbu texnologiyalarni samarali tartibga solish qarorlar qabul qilish jarayonlarining shaffofligini ta'minlash va yaratuvchilarni o'z innovatsiyalari uchun javobgarlikka tortish uchun juda muhimdir.

2030-yilgacha 17 ta Barqaror rivojlanish maqsadlariga (BRM) erishish maqsadi muhim muammo bo'lib qolmoqda va hozirda izdan chiqmoqda. Shunga qaramay, BMT Bosh Assambleyasi ushbu maqsadlar sari olg'a siljishni tezlashtirish uchun AI va boshqa rivojlanayotgan texnologiyalar salohiyatini tan oldi. Bu g'oya BMT Bosh kotibining o'rinbosari tomonidan EKOSOS Maxsus yig'ilishining ochilishida yana bir bor ta'kidlab o'tildi va u "barqaror rivojlanishni tezlashtirish va uning zararini kamaytirish uchun ushbu kuchli texnologiyadan foydalanish zarurligini ta'kidladi.

2024-yil 21-may kuni Yevropa Ittifoqi kengashi "Sun'iy intellekt Akti"ni ya'ni sun'iy intellekt bo'yicha qoidalarni umumlashtiruvchi qonunni ma'qulladi.

Eng muhim qonunchilik **“xavfga asoslangan” yondashuvga** amal qiladi, ya'ni jamiyatga zarar yetkazish **xavfi qanchalik yuqori bo'lsa, qoidalar shunchalik qattiqroq bo'ladi**. Bu dunyodagi birinchi turdagi va sun'iy intellektni tartibga solish bo'yicha global standartni o'rnatishi mumkin

Takliflar: Xalqaro miqyosda mamlakatlar va xalqaro tashkilotlarning bu sohada olib borayotgan ishlari bilan qisman tanishib chiqib quyidagi takliflarni bermoqchiman.

1. **Adolatli va shaffof algoritmlar:** Sun'iy intellekt tizimlarining adolatli va inklyuziv ishlashini ta'minlash uchun xalqaro huquqiy mexanizmlar yaratish zarur. AI tizimlarining har bir bosqichida, xususan, ma'lumotlar yig'ish, qayta ishlash va qaror qabul qilish jarayonlarida, inson huquqlari, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi, gender tengligi va diskriminatsiyaga qarshi qat'iy tamoyillarni amalda joriy etish kerak.

2. **Shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi va xavfsizligi:** Sun'iy intellekt tizimlarini ishlab chiqish va ulardan foydalanishda ma'lumotlarning aniq, ishonchli va xavfsiz bo'lishi shart. Xalqaro huquq, xususan, Evropa Ittifoqining GDPR tamoyillariga asoslanib, AI tizimlarida shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishni yanada kuchaytirish kerak. Shuningdek, AI tizimlarining kiberxavfsizligini ta'minlash va barcha foydalanuvchilar uchun tushunarli va shaffof axborot taqdim etish zarur.

3. **Insoniyatning avtonomiyasini himoya qilish:** Sun'iy intellekt tizimlarining qarorlar qabul qilish jarayonida insonlarning avtonomiyasi, ya'ni o'z xohish-istaklariga asoslangan ravishda qarorlar qabul qilish huquqi hurmat qilinishi kerak. Xalqaro huquq, shuningdek, AI tizimlarining ijtimoiy va iqtisodiy sohalarida noxush ta'sirlarining oldini olish uchun samarali normativ tartiblar ishlab chiqishi zarur.

4. **Maxfiylik va oshkoralik:** Sun'iy intellekt tizimlarining har bir faoliyatida oshkoralikni ta'minlash va foydalanuvchilarga tizimlarning qanday ishlashini, qanday ma'lumotlarni yig'ishini va ularni qanday qayta ishlashini tushunish imkoniyatini yaratish zarur. Bunda xalqaro huquqda maxfiylik va shaxsiy huquqlarni himoya qilish bo'yicha qat'iy qoidalar o'rnatish muhim.

5. **Sun'iy intellektni adolatli va etik tarzda rivojlantirish:** AI tizimlarining etik ishlashini ta'minlash uchun xalqaro miqyosda yagona standartlar va me'yorlar joriy etish lozim. Bu tizimlarning jamiyatdagi ta'sirini monitoring qilish, ularning axloqiy va ijtimoiy jihatlariga ta'sirini baholash va ishonchli etik kengashlarni tashkil etish muhim.

6. **AI tizimlarining ijtimoiy ta'sirini baholash va regulatsiya qilish:** Xalqaro huquq sun'iy intellekt tizimlarining jamiyatdagi ta'sirini baholash va ijtimoiy xavflarini kamaytirish uchun doimiy monitoring tizimlarini joriy etishi kerak. Shuningdek, AI tizimlarining ijtimoiy, iqtisodiy

va siyosiy ta'sirini kuzatib borish uchun global hamkorlik va ilmiy tadqiqotlar yordamida strategiyalar ishlab chiqilishi lozim.

7. **Boshqaruv va monitoring mexanizmlari:** Sun'iy intellekt tizimlarining xalqaro va milliy miqyosda samarali boshqarilishi va monitoringi uchun mustahkam va aniq vakolatli organlar tashkil etish zarur. Bu organlar AI tizimlarining shaffof ishlashini, ma'lumotlarni himoya qilishni va tizimlarning ijtimoiy xavfini kamaytirishni ta'minlashi kerak.

8. **Sun'iy intellektdan foydalangan holda yaratilgan materiallarning mualliflik huquqi:** AI tomonidan yaratilgan asarlarga tegishli mualliflik huquqlarini aniq belgilash uchun xalqaro qonunchilikni rivojlantirish zarur. AI tomonidan yaratilgan materiallar va asarlarga mualliflik huquqini taqdim etish va shaxsiy huquqlarni himoya qilish uchun yangi me'yorlar ishlab chiqilishi lozim.

Xulosa: Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining inson huquqlariga ta'siri global miqyosda muhim huquqiy, axloqiy va xavfsizlik masalalarini keltirib chiqarmoqda. Ushbu texnologiyalar, o'zining barcha ijobiy salohiyatiga qaramay, shaxsiy daxlsizlikni buzish, diskriminatsiya, axborot xavfsizligi, mehnat huquqlari va boshqa inson huquqlarini tahdid qilmoqda. Sun'iy intellektning rivojlanishi bilan bir qatorda, mavjud xalqaro huquqiy mexanizmlar va tartibga solish tizimlari bu yangi muammolarni hal qilishda yetarli emas. Shuning uchun, ushbu texnologiyalarni tartibga soluvchi yangi normativ-huquqiy me'yorlarni ishlab chiqish zarur.

Xalqaro huquqda, ayniqsa shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi, inson huquqlari, diskriminatsiyani oldini olish, va mehnat bozoridagi o'zgarishlarga javob beradigan chora-tadbirlarni yaratish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, xalqaro miqyosda AI tizimlarining adolatli va inklyuziv ishlashini ta'minlash, ma'lumotlarni himoya qilish, shaxsiy avtonomiyani hurmat qilish, va tizimlarning shaffofligini ta'minlash kabi tamoyillarni joriy etish zarur.

Kelajakda sun'iy intellektni adolatli, etik va insonparvar tarzda rivojlantirish uchun xalqaro hamkorlik va yaxshilangan normativ-chora-tadbirlar talab etiladi. Yangi qoidalar va huquqiy standartlar yaratish orqali, global miqyosda sun'iy intellektdan foydalanishda yuzaga keladigan muammolarga samarali javob berish, inson huquqlarini himoya qilish va texnologiyaning ijtimoiy ta'sirini nazorat qilish imkoniyatlari yaratiladi.

REFERENCES

1. Yusupova F, "Inson huquqlari" – darslik, Toshkent – 2024, 8-bet.
2. <https://archive.nytimes.com/bits.blogs.nytimes.com/2015/07/01/google-photos-mistakenly-labels-black-people-gorillas/>
3. <https://www.invisibleculturejournal.com/pub/google-search-hypervisibility/release/1>

4. Micheal A Osborne. "The Futureof Employment". University of Oxford(https://futureoflife.org/data/PDF/michael_osborne.pdf)
5. https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=17399&type=part&key=18#:~:text=The%20purpose%20of%20this%20Act,robots%20and%20lay%20down%20the
6. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL_STU\(2016\)571379_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL_STU(2016)571379_EN.pdf)